

ПОЕТИКА САТИРИ В РОМАНАХ КУРТА ВОННЕГУТА

Стаття присвячена дослідженню проблематики і поетики сатири в романах американського письменника Курта Воннегута. Аналізується філософсько-ідеологічна і художня концепція та особливості творчої манери письменника. Наголошується, що увага до внутрішньої трагедії особистості, до пошуків смислу буття та призначення людини у світі бурхливого науково-технічного прогресу є домінуючою у творчості письменника і характеризує її на всіх етапах творчості.

Ім'я Курта Воннегута Молодшого (1922 – 2007), одного з найвидатніших американських письменників ХХ ст., є широко відомим і шанованим у світовій літературі. Жанровий діапазон творів письменника включає соціально-політичні реалістичні оповідання, п'єси, романи, соціальні утопії, сатиричні антиутопії та дистопії, нариси, статті, памфлети і численні інтерв'ю. Метою статті є окреслення особливостей світогляду і філософсько-естетичного аспекту творчості К. Воннегута, вивчення специфіки його творчої манери, зокрема проблематики і поетики сатири в романах письменника в контексті аналізу явищ у розвитку літературного процесу в англійській літературі ХХ ст. Предметом статті є розгляд найбільш злободенних романів К. Воннегута. Актуальність дослідження пов'язана з усе ростучою злободенністю тематики, проблем, ситуацій і характерів, змальованих письменником у різні періоди його творчого життя. Аналіз творів допоможе дослідити світ К. Воннегута як унікальну художню реальність, створену уявою митця, стурбованого долею світу і людства.

Світогляд Воннегута, його художнє бачення світу і людини в ньому склалися під впливом живої реальності ХХ ст. В юні роки він цілком поділяв настрої та захоплення, викликані можливостями науково-технічного прогресу. "Та буяла Велика Депресія, і ми вірили: необхідно покласти на вчених; вони знайдуть вихід" [1]. Але віра в цивілізацію і прогрес вивітрилась з Першою Світовою війною, а після катастрофи, якою стала Друга Світова війна, омріяна утопія прогресу виявилася небезпечною оманною. виправдалися найбільш жадливі завбачення та застереження письменників, котрих К. Воннегут вбачає духовно близькими до себе – сатирично-гротескного М. Твена і алегорично-пророцького Дж. Оруелла. Творчість К. Воннегута без сумніву розвивалася у руслі соціально-наукової фантастики, яка бере початок з сатири Джонатана Свіфта ("Мандри Гулівера") [1].

Вже перший роман дистопія "Механічне піаніно" (1952) змальовує майбутнє життя цілком механізованого та автоматизованого суспільства. Вчені та робітники однієї з фабрик Нью Йорку марно намагаються протистояти руйнівному впливу прогресу. У країні панують комп'ютери та інші хитроумні машини: люди стали зайвими, зовсім не потрібними. Вони нудьгують у своєму комфортно-забезпеченому світі, котрий став нагадувати механічне піаніно, яке створює бездоганну музику сам по собі, без рук і душі людини. Навіть суддів замінено на комп'ютери, котрі аналізують злочини та випльовують вирoki. Олігархи-технократи та неокожерватори при владі вважають, що вони завершили історію світу. Останню війну за океаном вони проголосили Останньою Війною. Високотехнологічна зброя і економіка країни домінують на всій планеті. Та свободи не стало більше. Вона не розквітла навіть у самих Штатах. Антикомп'ютерні книги заборонено, їх авторів заточено у тюрми. Так, технократичний рай запровадив пекельну безвихідь. А роман К. Воннегута запровадив жанр антиутопії в літературі США [2].

А вже у наступному романі Воннегута уся історія людства на планеті Земля виявляється випадковим непорозумінням, викликаним пошуками мешканців ворожої планети запасних частин при створенні космічного корабля ("Сирени Титана" – 1953 р.).

"Бійня № 5" (1969 р.) – винятковий роман. К. Воннегут називав його головним романом свого творчого життя. Присвячений темі війни, роман є не лише антивоєнного звучання. Він розкриває антилюдську природу імперіалізму, коли людина постає іграшкою, яку можна використовувати будь-як. Основна тема роману – гуманізм і його роль у житті людства. Тому, цілком по-воннегутівськи, домінує тема смерті як такої, чи то спричиненої війною, чи випадком, насильством, чи безглуздям. Кожного разу, коли хтось з персонажів роману помирає чи згадується сама смерть, начебто випадково – зневажливо слідує фраза – "Ось такі справи" (So it goes). Ця фраза звучить в романі 103 рази. Виділена графічно окремим абзацом і інтонаційно, вона набуває звучання рефрену, приспіву, котрий асоціюється з похоронним дзвоном, який довго лунає, нагадуючи про те, що трапилося. Контраст між безповоротністю смерті і звичайністю розмовної фрази надає роману філософської глибини і

акцентує авторський гучний протест проти будь-якого прояву насильства. Цей рефрен звучатиме майже в усіх романах письменника.

Роман з'явився у час, коли війна США у В'єтнамі заволоділа душами співвітчизників письменника, набула суспільно-світового значення. Ця війна далеко від Штатів викликала у світі та в американському суспільстві чіткі асоціації з війною, яка завершилася у травні 1945 року, і теж за океаном. Ці асоціації висвітлювали саме те, що майже зникло спочатку в захваті перемогою, а згодом і з часом – зруйновані країни, міста, перетворені на крематорії, буденність масового знищення людей, антилюдська логіка перетворення людей на роботів, та все те, що Біллі Пілігрим побачив у зазв'язаній пожарища у палаючому Дрездені 13 лютого 1945 року. Герой роману, повторюючи долю автора роману, 22-річний військовий розвідник, потрапив у німецький полон у бельгійській битві і був доставлений до Дрездена, майже мирного міста, досить далеко від військової зони. Разом з іншими військовополоненими він ховався від бомб у підземній камері холодильника, набитого тушами, а вибравшись назовні побачив руїни нещодавно чудового міста, які поховали під собою майже чверть мільйона людей. Місто виглядало "як поверхня місяця". Таке тотальне бомбардування міста далеко від лінії фронту було здійснено Британськими військово-повітряними силами, коли перемога була очевидною, а Дрезден не являв собою ніякого військового чи стратегічного значення. Ця безглузда витівка-руйнація з боку англійського командування мала за мету справити враження "активізації" британських військових сил напередодні Ялтинської конференції. Варварське і безпричинне знищення цілого міста, унікального культурного центру, порівнюється у романі зі знищенням Хіросіми і Нагасакі американськими силами мілітаризму 6 серпня 1945 р., щойно після закінчення Другої Світової війни.

Біллі Пілігриму пощастило вижити після ніщивного авіа нальоту. Шок від побаченого викликав у Біллі здібність "відключатися від часу", що допомогло йому подолати психічну травму. Він набув надзвичайного уміння "мандрувати у часі" і почав здійснювати переміщення у часі на невідому планету Тральфамадор, мешканці якої були здатні бачити одночасно минуле, сьогодення і майбутнє. Патетичний образ Біллі, з його нестійкою психікою, виявився під пером талановитого митця засобом кепкування над своїми співвітчизниками. І зовсім не випадково, що дія роману розгортається у площині трьох часів. Зв'язки між ними уможливили письменника виразити свою концепцію історії людства. Проекція минулого і сьогодення на майбутнє виконує свою сатиричну функцію. Сила сатири викриття надзвичайно виразна. Жодна сфера життя країни не уникла гострого і спостережливого ока К. Воннегута. А дивне переміщення крізь час та події другої половини ХХ ст. змушують читача не забувати про людяність та гуманність навіть перед лицем лиха і самої смерті.

Красномовно-імпліцитно звучить і підзаголовок до роману – "Хрестовий похід дітей". Це очевидне посилання на відому подію 1212, у добу Хрестових походів, коли Римська католицька церква проголосила дитячий хрестовий похід, з метою активізувати цей ганебний шлях грабування, інтерес до якого почав помітно падати. Понад тридцять тисяч дітей з країн Європи було зібрано у порту Марселя. Це були переважно діти бідняків та бездомні діти. Їм було обіцяно, що їх щирі дитячі моління на березі моря змусять море розступитися, і діти, чисті душі, зможуть пішки дістатися у Святу Землю. Коли ж дива не сталося, дітей, які ще не розбрелися, було повантажено на човни та кораблі і розпродано у рабство на островах та узбережжях Середземного моря [3].

З глибокого шоку Дрезденського безглуздя вирости усі книги К. Воннегута. З'явилося чітке відчуття "дірявості світу". Ця "страшенна дірка" тягне до себе і затягує у безодню антигуманності всупереч душевному спротиву героїв. Цей приголомшливий досвід Дрезденської трагедії назавжди визначив своєрідну художню оптику Воннегута, через призму якої світ усвідомлюється митцем як апокаліпсис у декораціях подій і часу ХХ ст.

Велике місце в літературі ХХ ст., створеній на науково-технічному прогнозуванні, належить науковій фантастиці. Після Другої світової війни ця тематика набуває нових рис. Мріючи, прогнозуючи, творці такої літератури проєктують сьогодення на майбутнє, переносять досягнення бурхливого розвитку науки і техніки у світ можливостей (напр. А. Кларк, Дж. Уиндем, Дж. Баллард, інші). Часто романи за такою тематикою попереджують людство, або й лякають непередбаченими наслідками і можливими катастрофами. Майже в усіх романах, створених за типом "роман-попередження" звучить загальний мотив: в усіх можливих техногенних катастрофах винувате саме людство.

Творчість К. Воннегута невіддільна від науково-технічної проблематики, що свідчить про великий інтерес митця до усього, що відбувається у цій сфері діяльності людини. Соціально-політична тематика, породжена реаліями сучасного життя, створює реалістичне тло у творах письменника.

Створюючи свої алегоричні ситуації в романах і оповіданнях, К. Воннегут порушує проблеми і питання, які хвилюють усе розумне людство. Усі фантастично-привабливі явища майбутнього виникають з "кошмарів сьогодення": "дірявості світу", мракобісся мілітаризму, втрати людяності,

спустошеності душ, самоти, приреченості, егоїзму, запеклого індивідуалізму, духовної обмеженості і безвідповідальності, які загрожують людству і обертаються створенням атомної бомби, інших засобів тотального знищення людей, руйнацією цілих країн, загубленою атомною бомбою або випадковим її вибухом, як це трапилося в романі "Хлопець не промах" (1982 р.).

У іронічно-глумливому або сумно-скептичному голосі К. Воннегута все частіше звучить: як таке могло трапитися? чому? хто винен? Роман "Колиска для кішки" (1982 р.) саме такий роман. Він вирізняється динамікою напруження, метонімічним характером персонажів, постмодерністським поглядом на історію, владу, релігію та світ.

Друга назва роману "День, коли настав кінець світу" наголошує основну ідею роману і відразу привертає увагу читача. Так назвав книгу видатний оповідач роману Джон. У першому ж реченні твору, він звертається до читача: "Називай мене Йона". Це ім'я викликає пряму асоціацію з біблійним Йоною, якого поглинув велетенський кит на шляху до Ніневії. Відчувається інша конотація. Ім'я також натякає на дивне спасіння Ісмаїла (у романі Г. Мелвіла "Мобі Дік"), який, хоч і полював на кита, та один з усієї команди китобоїв не був поглинутий безоднею, тобто його не було покарано. Йона-оповідач у романі не полює на кита, а котрий уособлює "Бококонізм", вигадану релігію, запроваджену на островах Сан Лоренцо всемогутнім правителем, котрий мав постачати свій народ усе кращою брехнею. Ця релігія влади базувалася на "безсоромній та шкідливій брехні і не правді", які були відповіддю на непередбачувані дивні наукові відкриття. Зрештою така релігія знищила життя на планеті. Йона-оповідач цілковито сприйняв ці "шкідливі брехні", так само, як Йону проковтнув кит у біблійній ситуації. У книзі бококонізмів сказано: "Уся правда, яку я маю сказати вам, заснована на безсоромній брехні". Таким чином К. Воннегут виражає свій погляд на релігію і наголошує, що люди завжди шукають те, у що вони можуть вірити. Правда була ворогом для людей, такою жадливою вона була. Тому Бококонізм створив бізнес, який би постачав людям "усе кращу і кращу брехню". Бококонізм, таким чином, є гра влади, а люди – актори, які живляться брехнею. Вони вірять у вигадку, як діти. Граючись з мотузками, створюють різні форми і фігури, інколи уявляючи колиску, а в ній kota, такого теплого і милого.

Йона-оповідач описує саме той день у житті Фелікса Хьоніккера, творця першої атомної бомби, коли саме цю атомну бомбу було скинуто на японські міста, Хіросіму і Нагасакі. Молодший син Хьоніккера Ньют, карлик, написав Йону про свого брата і сестру, про той день, коли бомба впала на далекі міста, а батько грався з Ньютом у мотузки, створюючи дивні петлі, зашморги і інші комбінації, а, можливо, і колиску для kota?, виглядаючи, чомусь огидним і бридким.

Потворні і жадливі асоціації звичайної дитячої гри з лихою долею світу і безвинних людей, приречених на знищення далекою благополучною Америкою, очевидні.

Ігровий засновок сюжетної лінії звучить і у назві твору. "Котяча колиска" є однією зі складних фігур дитячої гри з мотузками, яка по формі виглядає як справжня колиска для kota і одночасно нагадує струнну структуру атомної бомби. Саме в цю гру "батько атомної бомби" і батько трьох дітей, людина наївна і безпорадна в житті, грався зі своїм сином, і саме в той фатальний час, коли гинули тисячі дітей десь далеко. Хоч ніколи раніше батько не грався зі своїми дітьми і майже ніколи з ними не розмовляв. Можливо, цього разу він відчув необхідність якимсь чином загладити відчуття його власної жадливої брехні-злочину. Та його наступне відкриття – "лід-дев'ять" є наступною грою-злочиним. Спочатку він грається ним на кухні і смажить "лід-дев'ять" на сковорідці. Це його заспокоює. Та роль нового творіння виявиться ще більш руйнівною, ніж атомна бомба і, зрештою, зруйнує світ.

Майже всі персонажі роману "лагідні, тендітні люди, котрі просто не спроможні бути сильними і мужніми". Це робить сатиричний висновок ще гучнішим: людство постійно відмовляється визнати те, що зветься тупіковою дурістю, і тому одвічно саме загрожує своєму ж існуванню. Бококонізм цинічно висловлює цю сліпу віру в абсурди історії, що створює і наближує можливість саморуйнації:

"Колись, колись, одного дня шалений світ скінчиться,
І наш Творець забере те, що Він позичив людству.
Якщо ж того сумного дня полягати з Ним захочеш ти,
То що ж, валяй, і лайся з Ним.
А Він кивне й всміхнеться" [4].

Багатоплановість роману спирається на численні аналогії, влучні метонімічні порівняння, протиставлення, грайливість. Людська обмеженість, сліпа віра надають хоч якогось змісту їх пустому і безпорадному існуванню. Це виразно звучить у структурі, послідовності і назвах окремих глав: Приємний карлик, О.К. (усе гаразд), Мамця, Не боляче, Комуністи, Парашутисти, Рекламщики і т.д. Батогранність сатири у назві роману вражає. Граючись у дитячу нехитру гру, герой сам створює складну фігуру з мотузка і сам з'єднує його кінці, виглядаючи жалюгідним, мерзенним у день, коли

спрацював його винахід. Можливо, він уявляв "тих жовторотих байстрюків", котрих його винахід "ощасливив" [4].

Безладдю, хаосу, безумству олігархів від політики, солдафонів і спекулянтів різного гатунку К. Воннегут у своїх антиутопіях і дистопіях завжди протиставляє свою вивірену "секретну зброю" – порядність, чесність, наївність, любов до ближнього, щирість, співчуття до маленької "пташки", яка неминуче потрапляє у тенета планетарного прагматизму, приголомшливого прогресу техніки, відчуження. Хоч песимізм, наростаючий з кожним романом, свідчить про те, що Воннегут не цілком покладається на дієвість своєї зброї. Звідси унікальна сатира, забарвлена у теплі тони любові до кожної "пташки", пронизана розумінням неминучості трагіфарсових колізій. Це зумовлює і пояснює широкий діапазон гумору письменника – від жартівливо-блазенського до пекельно-шибеничного.

Гірке відчуття неминучості зла, а за ним байдужості, загострюється у романі "Тюремна пташка" (1979 р.) – романі-роздумах головного героя про невеселу сучасність американської дійсності: "Наше існування позбавлене будь-якого змісту. Хіба що ми його вигадємо. Такі ось справи", знов повторює Уолтер Старбок, констатує безвихідь, приреченість маленької "пташки".

У. Старбоку, синові іммігрантів – поляка і литовки, – пощастило "вибитися в люди", закінчити Гарвард, отримати поважну посаду радника президента – хоч і фіктивну – з питань молодіжного руху. В його пам'яті все частіше впливають спогади про "різдвяну різню" жінок і дітей бастуючих робітників на фабриці його колишнього покровителя. Ця жорстока безглузда різня сотень людей стала зловісною тінню усього життя У. Старбока. З роками він все більше сприймав цю далеку подію як всеосяжний символ жорстокості, яка охопила всю сучасну Америку і об'єктом якої випадково чи закономірно?, став сам герой. Опинившись у в'язниці, він відчув себе у клітці, як пташка, приречена на безвихідь. Час від часу він тричі плескає долонями, що означає, що він мовчки проспівав собі непристойний куплет своєї молодості – єдине, що могло його підбадьорювати. "Ось такі справи". Не випадково ще одним рефреном повторюються вислови з Нагорної проповіді Христа: "Блаженні вбогі духом...", "Блаженні засмучені...". У романі вони звучать, як заклинання, і лише відчайдушна віра у вищу справедливість, хоч і запізнілу, і залишається невдачливим антигероєм Воннегута.

Як і в інших романах К. Воннегута справжні факти з життя Америки ХХ ст. (наприклад "різдвяна різня", уотергейський скандал, вибори президента, та ін.) переплітаються з вигаданими подіями і героями (робота "молодіжного комітету" при президенті, пані Грехем – колишня жебрачка, яка захопила як спрут, і підкорила собі усю економіку країни, та ін.). Головна ж лінія роману – сумні роздуми письменника і У. Старбока, "тюремної пташки" з приводу сучасного життя Америки. Воннегут перебирає різні шляхи спасіння зганьбленого люду: профспілковий рух, соціальна активність усіх, соціалізм, вихід на інші планети і орбіти, де все відбувається майже так і не так, а загалом – не краще, ніж на Землі. "Ось такі справи". Прийнятних варіантів не знаходиться. То ж залишається Нагорна проповідь... "бо вони будуть утішені". Надто могутнім виявляється натиск ворожих людині зовнішніх сил. Звідси і песимізм, і розгубленість, і пекельний гумор [5].

У своїй улюбленій сатирично-ігровій манері постмодернізму К. Воннегут створив і свій 19-й роман "Часотрус" (1997). Це роман-підсумок, узагальнюючий теми і проблеми, які хвилювали письменника у різний час: знеособлення індивідуальності, втрата людиною ідентичності в часи тотальної механізації і технізації світу, протиріччя між рівнем розвитку науки і техніки та ступенем духовного стану людини, доля людства на порозі ХХІ ст. Письменник попереджує читача, що у "Часотрусі" він має намір здійснити "справжнє призначення митця", а саме: виконати "пристойну місію змушувати людей цінувати те, що вони живуть, хоч трішечки" [6].

Роман написано характерною для К. Воннегута колажною манерою зі складними колізіями, раптовими сюжетними поворотами, трагіфарсовими непорозуміннями, злободенністю проблематики. Ця трагікомічна притча, побудована навколо багатозначного і фантастичного образу, змальовує картину, яка сталася 13 лютого 2001 року – відбувся світовий катаклізм, Часотрус. Всесвіт припинив розширятися, час повернувся в 1996 рік. Таким чином, людство проживає десятиліття ще раз, повертаючись у рік створення роману. Усі персонажі змушені ще раз пройти через досвід своїх досягнень і втрат, будучи не в змозі змінити будь-що, хоч і усвідомлюючи те, що відбувається. Для К. Воннегута сучасність є "не лише породження, а й повторення минулого, і тому не має особливого значення, що за чим настає". Тому Часотрус є типовий воннегутівський образ навколо котрого розгортаються події та образи роману. Цей фантастичний катаклізм випробовує людину – перевіряється її придатність та причетність до життя у суспільстві взагалі і, особливо, на зломі часів.

Соціально-політичні інститути і події в суспільстві, керовані політиками, протиставляються творчості та здоровому глузду простих людей. Парадоксальність ситуацій, коли панує "людська дурість" і безглуздя, полягає в тому, що найбільш розвинутих, творчих людей бентежить і лякає те, що вони ще живі" [6].

Оповідач у романі, Кілгор Траут, намагається розібратися, чому правлячі кола не спроможні правити на благо народу і країни. Він аналізує причини соціальних і політичних невдач і промахів США у різні періоди історії країни. Так, війну у В'єтнамі він називає "відвертим божевільям". Найбільш ганебним епізодом Другої Світової війни – ядерне бомбардування Хіросіми і Нагасакі у серпні 1945 р. : "Наш демократичний уряд спромігся на безсоромне, шалено-радісне і расистське огидне вбивство безіменних чоловіків, жінок і дітей, винищення яких цілком позбавлене будь-якого військового здорового глузду". Оповідач наголошує, що "бомби скидалися не на людей, а на пару мільйонів маленьких жовтих ублюдків. Війна, самі розумієте" [6: 21].

К. Воннегут завжди відчував свою спорідненість з тими, хто вижив у Хіросімі, з тими хто "й досі дивуються, чому вони вижили, коли так багато людей померло. Кожен з них рахує ті невеличкі частки випадку – вчасний крок, рішення чи просте бажання зайти до будівлі... , які врятували його... І зараз відомо кожному, що виживши, він прожив десятки життів і бачив більше смертей, ніж він думав, що коли-небудь побачить" [1].

Оптимістично звучать оцінки історичного минулого США, коли раціональна діяльність влади була зумовлена ранніми ідеалами світлих сподівань народу. Це об'єднувало і надихало: "Оптимізм, котрим пронизана більшість наших творінь, заснований на нашій вірі, що після Великої Хартії Вільностей, Декларації Незалежності, Білля про Права і Дев'ятнадцятої поправки до Конституції... , ми просто зобов'язані створити певну систему економічної справедливості. Це було б цілком логічним наступним кроком". Та це було ще до того, як "екскременти забили кондиціонер" [6: 201].

Насправді трапилася Велика Депресія (1926 – 1939). Великим прорахунком було запровадження сухого закону, який завершився криміналізацією всієї країни та збагаченням мафіозних кіл. І тому навіть "влітку 1996 року серед нас живуть власники капіталу, мультимільйонери і мультимільярдери, котрим цікавіше кидати гроші на вітер, ніж марнувати їх на створення робочих місць, на навчання людей, на виховання молоді і турботу про старих, на те, щоб усі відчували себе у безпеці" [6: 217].

Нехтування ідеалами і зусиллями батьків-засновників призвело до тривожної зміни у свідомості людей, коли "луна Нагорної проповіді сприймається як застаріла дурниця, яка цілковито дискредитувала себе" [5]. За таких обставин панує запеклий індивідуалізм, коли сім'я випала з числа головних цінностей і вже не розглядається як джерело людського щастя. Автор-оповідач закликає відродити теплі стосунки між людьми, повернути дух великої родини. Вже на початку роману він гордо подає себе: "Називай мене Молодший. Шестеро моїх дорослих дітей так і роблять. Троє – усиновлених небожа, троє – мої власні" [6: 5]. Батько кілька разів згадує слова свого сина, котрий протестно дезертирував з війни у В'єтнамі: "Ми тут для того, щоб допомогти один одному пройти крізь те, що б воно не було" [6: 36]. Умінню цінувати життя людина навчається саме в тісному сімейному колі. Співчуття і жалості до ближнього приживаються лише в сім'ї, яка є єдиним засобом, щоб уникнути самоти і розладу особистості. Приналежність до товариства людей, де немає місця ні відчуттю "дірявості світу", ні неприкаяності чи непридатності до життя є великим привілеєм людини, стверджує оповідач. Тепло душі, милосердя, розуміння, звичайна пристойність, підтримка, довіра є тими імперативами, які створюють "ідеальну дієту для духу людини".

Різнобарвний і складний імпліцитний аспект центрального образу Часотрусу органічно відображає духовний світ письменника. Домінуючий засновок роману і самого образу Часотрусу переконливо застерігають проти нового невігластва молодих поколінь планети, яке зумовлює їх пристрасну залежність від усіляких засобів "для прочистки мізків", що Воннегут сприймає як планетарне зло.

Сатирична природа поетики творів К. Воннегута органічно сплітається з повчально-моралізаторським пафосом гуманіста, котрий впевнено наголошує, що письменник "має служити суспільству..., сприяти змінам у суспільстві і, зрозуміло, на краще... Письменники покликані пропонувати суспільству нові ідеї, оскільки їх справа – у символічних образах і формах відгукуватися на життя, пам'ятаючи, наскільки ми неспроможні контролювати власні дії". І роком пізніше в іншому інтерв'ю: "Навіщо писати книги?... їх не читають президенти, сенатори, генерали... Та можливо, поталанить щось прищепити людям ще до того, як вони стануть генералами і президентами, можливо, пощастить заразити їх ... гуманністю" [1].

Романи К. Воннегута є про те, що турбує всіх і кожного тобто про неосяжну кризу духу, про безпорадність людини перед планетарною силою систем і факторів, перед диктатом прагматичної свідомості, перед всевладдям відчуження, перед приголомшливим прогресом техніки, які поринули світ у хаос і нічого людського не залишилося. У такій задушливій атмосфері змінилася і функція письменника, чийм покликанням завжди було – привносити гармонію в хаос. "Тепер – нехай це роблять інші. Я ж намагаюся зруйнувати гармонію хаосом. Якби усі присвятили себе цьому, ми, можливо б, зрозуміли нарешті, що ніякої гармонії не існує у світі, який оточує нас, що навкруги хаос і необхідно якось до нього прилаштуватися, щоб уціліти" [1].

Звідси сатира і гумор, навіть не "чорний", а "шибеничний", гумор людини, яка опинилася в безвиході і все ж примудряється відчутти в ній щось приємне і смішне.

Не дивно, що Воннегут відчуває необхідність задовольнити невблаганну долю вчасним приспівом – рефреном "Такі ось справи" кожного разу, коли його герой вмирає. Його філософія життя: "Смерть і страждання не мають такого значення, як я собі вигадав. Вони повсякденні, і, якщо я сприймаю їх серйозно, то це може означати лише, що я душевно хворий. Мені треба прагнути бути здоровішим" [1].

"Цей світ малий... Коли ховають його на цвинтарі, так воно і є," – розмірковує герой у романі "Колиска для кішки". Коли К. Воннегут приніс свій роман "Бійня № 5" до видавництва, він пояснював, що книга "така невеличка, безладна, несуголосна. Тому що не має нічого розумного у різні. Усі мають бути убиті, щоб нічого не сказали, або не схотіли чого-небудь знову. Після різні усе має бути дуже тихо, так воно і відбувається за винятком птахів. А що ж кажуть птахи? Усе, що залишається сказати про різню, щось таке "Poo-tee-weet?" [6:12].

Птахи з'являються в романах Воннегута не лише як символ ув'язненого духу ("Тюремна пташка"), а і як символ гармонії природи і духу, як безпристрасні свідки безглуздя і марноти, уособлюючи вільність духу і чистоти устремлень. Останні речення роману "Бійня № 5" створюють саме такий багатоплановий образ птахів: "Друга Світова в Європі закінчилась... Було тихо, нічого ніде не відбувалося... Птахи розмовляли. Одна пташка сказала Біллі Пілігриму, "Poo-tee-weet?" [6: 254].

І зовсім по-іншому, стурбовано-здивовано, звучить рання пташка у момент, коли тіло Монзано падає у море. Вона кричить, наче запитуючи, що ж відбувається – "Poo-tee-weet?". А після вибуху засобу "лід-дев'ять" птахів зовсім не залишилося на землі [4].

Для К. Воннегута реальність алогічна, випадкова, неминучо трагічна. Це є трагіфарс, який заохплює сам по собі. Саме тому розвиток сюжетної лінії, характеру в романах Воннегута такі умовні. Домінують мозаїчність, фрагментарність, пародійність. Витоками образності і композиції для письменника є американський фольклор з великим присмаком абсурду, скепсису, недовіри.

Гірка іронія, дошкульна сатира, але завжди напрочуд незлобива посмішка над дурістю людською, "дір'явістю світу", завжди згубною пихою та всесвітнім потьмаренням та помутнінням людського розуму надають унікальної виразності творам К. Воннегута. Його сатира не жалить, вона жаліє, співчуває і попереджує. Гра Воннегута, його "хокуси-покуси" сповнені глибокого морального відчуття причетності і пророкування. Влучні афоризми, новостворені гасла і приказки, парадоксальні аналогії, які виразно забарвлені милосердям і великодушністю, рясно розсіпані у творах письменника.

Жарт, веселі витівки, вигадки, абсурдні колізії і повороти долі складають захисний сміх, який письменник пізнав ще в молоді роки під час Великої Депресії і яким він користується як щитом проти найгрубішої реальності, щоб вдихнути зміст у руїни. Романи Воннегута стверджують саме людяність, пропонуючи сміх, щоб заспокоїти світ, який перебуває у стані болю. Письменник створив яскраво-привабливу вершину гори з загадкових обрисів і неповторної мови, щоб "із руїн видобути зміст життя" [1].

Романи К. Воннегута є заглядом у майбутнє. У своїй дивовижній ігровій манері письменник готує читача до тривожного завтра, яке слід зустріти мужньо і гідно. Антиромани і антигерої створені письменником є справжній Хрестовий похід К. Воннегута на захист Людини, Гуманізму, в ім'я миру на Землі за умов непередбачених наслідків науково-технічного розвитку людства та соціально-політичних катаклізмів ХХ ст.

Усе це і складає світ унікальної захоплюючої художньої реальності, створеної великим Митцем.

Поза аналізом даної статті залишилися такі видатні сатиричні фантазії письменника як "Сніданок для чемпіонів" (1973), "Балаган, або більше я не один" (1976), "Вербна неділя" (1981), "Галапагос" (1985), "Синя борода" (1987), "Хокус-Покус" (1990) та ін., які розкривають умови життя стандартизованого світу і причини відчуження людини та занепаду її духовного світу.

Творчість К. Воннегута є унікальним явищем світової літератури другої половини ХХ ст. Актуальність і всесвітня значущість проблематики і поетики сатиричного зображення світу захоплюють увагу читача. Неповторна атмосфера творів Воннегута, багатоплановий світ художньої реальності, образний простір, створений письменником потребують подальшого ретельного дослідження. Твори К. Воннегута сприяють кращому розумінню сучасної дійсності, збагаченню нашого розуміння стану сучасної людити і світу, які роздирають протиріччя та наростаюча загроза самознищення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Conversations with Kurt Vonnegut. – W.R. Allen Jackson & Lnd. Univ. Press of Mississippi, 1988. – 305 p.
2. Vonnegut, Kurt. Player Piano. – N. Y., Delacorte Press, 1952. – 205 p.
3. Vonnegut, Kurt. Slaughterhose – Five. – Корона Принт КАРО, Санкт-Петербург, 2004. – 254 p.
4. Vonnegut, Kurt, Jr. Cat's Cradle. – N.Y., Delacorte Press, 1982. – 275 p.
5. Vonnegut, Kurt. Jailbird. – N.Y., Delacorte Press.
6. Воннегут, К. Времетраение. М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. – 285 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2010 р.

Подкорытова Е. П. Поэтика сатиры в романах Курта Воннегута.

Статья посвящена исследованию проблематики и поэтики сатиры в романах американского писателя Курта Воннегута. Анализируется философско-идеологическая и художественная концепция и особенности творческой манеры писателя. Подчеркивается, что внимание к внутренней трагедии личности, к поискам смысла бытия и предназначения человека в мире бурного научно-технического прогресса являются главными в творчестве писателя и характеризуют его на всех этапах развития.

Podkorytova Y. P. The Poetic Nature of Satire in the Novels by Kurt Vonnegut.

The article examines the problems and the poetic nature of satire in the novels written by an American writer Kurt Vonnegut. It focuses on the analysis of the philosophic, ideological and artistic concepts and the peculiarities of the creative work of the writer. It is stated that the dominant motif of Kurt Vonnegut's creative work is his profound concern with the enslavement of an individual in the standardized world of scientific and technical progress that inevitably results in the moral and spiritual degradation and degeneration of humanity.